

Тема 17. Вступ до вікової психології

План

1. Предмет вікової психології як науки.
2. Загальна характеристика віку.
3. Закономірності психічного розвитку.
4. Рушійні сили розвитку психіки.
5. Навчання, виховання і розвиток психіки.
6. Вікова періодизація психічного розвитку.

Предмет вікової психології – вікова динаміка психіки людини

Вікова психологія

- Досліджує закономірності розвитку людини на різних етапах її індивідуального життя
- Виявляє структурні зміни, новоутворення, які виникають з віком у психічній діяльності людини
- Розкриває умови, що визначають процес розвитку
- З'ясовує роль історично вироблених суспільством цінностей у формуванні людського індивіда як особистості
- Вивчає рушійні сили індивідуального розвитку людської психіки
- З'ясовує роль індивідуально-типологічних відмінностей у психічному розвитку

Структура вікової психології

- Дитяча психологія
- Психологія молодшого школяра
- Психологія підлітка
- Психологія ранньої юності
- Психологія дорослої людини
- Геронтопсихологія

ДИТИНСТВО

Лев Миколайович Толстой:

**Від п'ятирічної дитини до мене
тільки крок. Від
новонародженого до мене
страшна відстань.**

Вікова психологія на сучасному етапі репрезентована різноманітними напрямками, концепціями, теоріями, які під різними кутами зору і в різних вимірах досліджують особливості психічного розвитку людини на всіх етапах її життя.

Біогенетичний напрям

Представники його основну увагу акцентують на вирішальному значенні вроджених особливостей, спадковості у психічному розвитку та навчанні дитини. Соціальним чинникам розвитку, соціальному середовищу вони відводять роль “регулятора”, “проявника” спадкового. Біогенетичний напрям розвитку основну увагу звертає на його біологічні чинники, які зумовлюють розвиток соціально-психологічних властивостей, а сам процес розвитку вони трактують як дозрівання. Біогенетичний закон у психології сформулював німецький зоолог Ернст Геккель (1834—1919), доводячи, що онтогенез (індивідуальний розвиток організму) дитини є скороченим повторенням філогенезу (еволюції органічного світу)

Соціогенетичний напрям

Психологи, які репрезентували цей напрям, заперечували активність особистості у процесі її розвитку, вважаючи соціальне оточення вирішальним чинником, що детермінує його.

На їх погляд, щоб пізнати людину, досить проаналізувати особливості її оточення. Однак, як свідчать життєві реалії, нерідко за однакових умов виростають різні люди. Тому цей підхід є механістичним щодо розуміння розвитку особистості, оскільки він ігнорує самоактивність, діалектичні суперечності її становлення.

Спільною ознакою біо- і соціогенетичного напрямів є те, що джерела й рушійні сили розвитку вони вбачають у позапсихологічних факторах. Представники біогенетичного підходу акцентують на біологічних процесах, що відбуваються в організмі, соціогенетичного — на соціальних процесах, у яких бере участь людина.

Концепція конвергенції (взаємодії) двох факторів розвитку дитини

Основоположник її німецько-американський психолог Вільям Штерн (1871—1938) доводив, що психічний розвиток є не простим виявом вроджених властивостей і не простим сприйняттям зовнішніх впливів, а результатом конвергенції внутрішніх задатків із зовнішніми умовами ЖИТТЯ

Когнітивно-генетична теорія

Представники її розглядають психічний розвиток як якісний процес, обумовлений внутрішніми законами саморуху.

Родоначальником цієї теорії є Ж. Шаже, який разом зі своїми

послідовниками започаткував один із найпродуктивніших напрямів у вивченні психічного розвитку особистості — Женевську школу генетичної психології. Головним у цьому плані він вважав розвиток інтелекту, пізнавальних процесів, здатності здійснювати логічні операції

Теорія трьох ступенів розвитку дитини

Автором її є австрійський психолог Карл Бюлер (1879—1963). За його твердженням, три ступені розвитку дитини (інстинкти, тренування, інтелект) пов'язані не тільки з дозріванням мозку та ускладненням відносин з оточенням, а й з перебігом афективних процесів (бурхливих переживань), з розвитком зумовленого дією переживання задоволення

Теорія розвитку вищих психічних функцій

Обґрунтував її Л. Виготський, який виходив із твердження про визначальну роль праці в пристосуванні людини до природи і природних сил.

Праця, виробництво знарядь праці змінюють тип поведінки людини, зумовлюють формування її відмінності від тварини.

Розвиток особистості відбувається у процесі оволодіння знаряддями праці, а також знаками шляхом навчання. Тому навчанню належить провідна роль в організації її життя, психічному розвитку.

Онтогенез людини

цілісний процес, що виражається окремих і пов'язаних між собою формах (морфологічній, фізіологічній, психічній і соціальній).

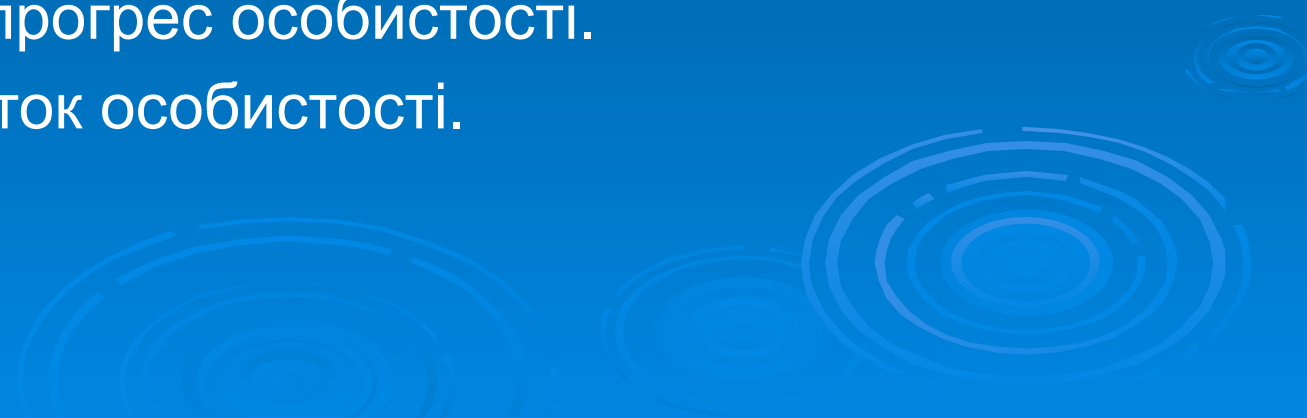
Це

- становлення людини як організму,
 - як свідомої суспільної істоти,
 - як особистості.

- **Розвиток** — кількісні та якісні зміни живої людської істоти, зміни необхідні, послідовні, пов'язані з певними етапами її життєвого шляху, і прогресивні, що характеризують її структурне та функціональне вдосконалення.
- Поняття **"формування"** застосовують насамперед для характеристики процесу розвитку індивіда під впливом зовнішніх соціальних факторів
- **"Дозрівання"** — це насамперед зміни індивіда чи окремих його функцій і процесів унаслідок дії внутрішніх вроджених факторів.
- Поняття **"становлення"** вказує на набуття нових ознак та форм у процесі розвитку.

Закономірності психічного розвитку

1. Розвиток людської психіки *неперервний* процес, в якому виявляються *якісні* зміни (поява одних і зникнення інших якостей, ознак, властивостей), зумовлені змінами *кількісними*
2. Психіка розвивається як дедалі складніша і структурно організованіша *динамічна система*, процес її розвитку йде від окремих елементів до цілого, від структурно нижчого до вищого
3. *Нерівномірність розвитку* - навіть за найсприятливіших зовнішніх умов різні психічні явища формуються з різною швидкістю.
4. *Інтеграція* - перехід від недостатньо систематизованого об'єднання фрагментарних психічних процесів і станів до чітко окреслених процесів, станів та якостей особистості, формування більшої цілісності та стійкості психіки.

5. Детермінованість – оскільки людина є біосоціальною істотою , її розвиток зумовлений багатьма чинниками.
 6. Сензитивність – у певні вікові періоди виникають найсприятливіші умови для розвитку певних психічних властивостей.
 7. Пластичність – забезпечує компенсацію, заміну дії однієї психічної функції іншою.
 8. Включення індивіда в систему діяльності.
 9. Наявність зовнішніх і внутрішніх суперечностей.
 10. Постійний прогрес особистості.
 11. Саморозвиток особистості.
-

Детермінанти психічного розвитку

Об'єктивні

- Макросоціальні умови
- Мікросоціальні умови
- Психосоматичні чинники

Суб'єктивні

- Активність дитини
- Особливості спонукальної (мотиваційної сфери)
- Особливості свідомості і самосвідомості

Умови психічного розвитку

Зовнішні

Природа і суспільство,
необхідні для існування
індивіда,
його життєдіяльності,
навчання і праці,
для реалізації
можливостей
розвитку

Внутрішні

Природа індивіда
(спадковість),
його потреби,
мотиви, інтереси,
уподобання

єдність

Внутрішні суперечності – рушійні сили розвитку людської психіки

У всіх вікових періодах спостерігаються розходження між новими, цілями, прагненнями особистості й досягнутим нею рівнем оволодіння засобами, необхідними для задоволення цих потреб.

На кожному етапі внутрішні суперечності набувають особливого характеру, змісту, форми виявлення та способів розв'язання

Внутрішні суперечності спонукають до активної діяльності, спрямованої на їх розв'язання

Показники психічного і особистісного розвитку

- Розвиток свідомості особистості
- Розвиток спрямованості особистості
- Розвиток психічної структури діяльності
- Розвиток суб'єктивності дитини
- Розвиток духовності
- Довільність у поведінці та в організації психічних процесів особистості

Лев Семенович Виготський

1896 - 1934

Основоположник культурно-історичної концепції розвитку людської психіки

Сформулював тезу про єдність навчання і розумового розвитку, про те, що добре організоване навчання спричиняє розвиток, що воно викликає до життя психічні процеси, які без цього не можуть виникнути і не виникають.

Висловив ідею про «зону найближчого розвитку»

Вікова періодизація психічного розвитку в дитячому віці

Віковий період	Ведуча діяльність	Спрямованість пізнавальної діяльності	Яка сфера психіки переважно розвивається	Новоутворення
Немовля (0 – 1 р.)	Безпосереднє емоційне спілкування	На пізнання відносин	Особистісна (потреби, мотиви)	Потреба в спілкуванні. Емоційні відносини
Раннє дитинство (1 – 3 р.)	Предметно-маніпуляційна діяльність	На пізнання предмета	Пізнавальні процеси	Мова і наочно-дійове мислення, самосвідомість
Дошкільний вік (3 – 6 р.)	Рольова гра	На пізнання відносин	Особистісна (потреби, мотиви)	Потреба в суспільно значимій діяльності
Молодший шкільний вік (6 – 11 р.)	Учіння	На пізнання основ наук	Інтелектуально-пізнавальна	Довільність. Внутрішній план дії. Самоконтроль. Рефлексія
Підлітковий вік (11 – 15 р.)	Діяльність спілкування в процесі навчання, організованої трудової діяльності	На пізнання системи відносин в різних ситуаціях	Особистісна (потреби, мотиви)	Прагнення до «дорослості», самооцінка, підпорядкування нормам колективу
Старший шкільний вік (15 - 17 р.)	Навчально-професійна	На пізнання професій	Пізнавальна	Світогляд, професійні інтереси